

Maaomanikud ja euroopa naaritsa taasasustamine loodusesse

Madis Põdra, Riina Lillemäe, Tiit Maran
Kärdla, 04. aprill 2011

Ettekande sisu

- Naaritsa liigiökoloogia, seisund
- Liikide taasisustamine
- Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

Naarits ja tema seisund

Euroopa naarits on väike pool-veelise eluviisiga kiskja, kes kuulub perekonda “kärplased”.

Emaste kaal on 400-600g, isased kaaluvad aga 600-1000 g.

Naaritsa karvkate on “šokolaadi” pruun, ala- ja ülahuulel on valge laik.

Naarits ja tema seisund

- Elupaikadeks on metsajõed ja ojad, suuremad kraavid, suvel ka järvede kalda-alad.
- Toidulauale kuuluvad eeskätt konnad, kalad, vähid, pisiimetajad, aga ka linnud, roomajad, putukad – kõik kellest jõud üle käib.
- Naaritsad on rangelt territoriaalsed loomad, st
 - Samast soost loomadel on omaette kodu-piirkond, need ei kattu
 - Emased-isased võivad kasutada osaliselt sama koduala
- Parimad elupaigad on keskmise suurusega metsajõed, asustustihedus ulatub seal 10 is/10 km jõelõigu kohta
- Ojadel või kraavidel elab ca 2 is/10 km kohta

Naarits ja tema seisund

Naarits ja tema seisund

Väljasuremise põhjused:

Põhjused on ajas ja ruumis erinevad:

- Ida-Euroopas jäi naarits üha haruldasemaks 20. sajandi alguses üleküttimise tõttu (karusnaha mood)
- Läänes oli peamiseks kadumise põhjuseks elupaikade ümberkujundamine – looduslike jõgede kadumine
- Hetkel kõikjal – ameerika naarits ehk mink

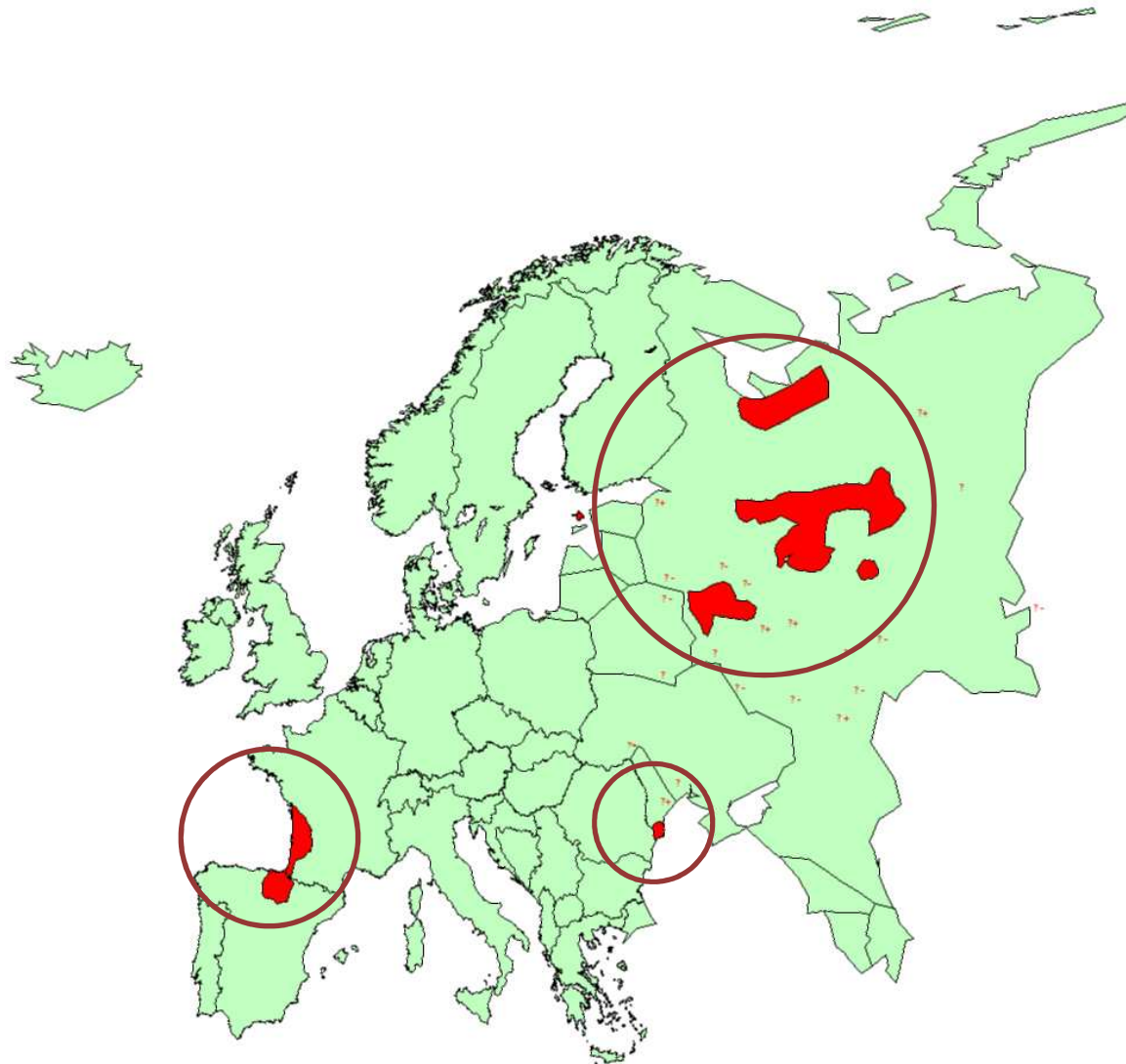
Naarits ja tema seisund

- Seisund praegu maailmas

Säilinud kolmes eri piirkonnas:

1. Põhja-Ida Euroopa (Venemaa) - metsavööndis praktiliselt kadunud, levila põhjapiiril säilinud vähesel määral.
2. Lõuna-Euroopa (Doonau delta) – seisund ebaselge.
3. Lääne-Euroopa – Hispaanias 400-500 isendit, Prantsusmaal kadunud/kadumas, Hispaanias hetkel püsib peaaegu stabiilsena.

Naarits ja tema seisund

Naarits ja tema seisund

Kaitsekorraldus maailmas:

Hispaania – mingi leviku/arvukuse kontroll.

- Ameerika naaritsa ehk mingi levila laieneb igas suunas...
- Rajatud naaritsa tehisasurkond (60 isendit).

Prantsusmaa – käivitumas tehistingimustes pidamise programm, looduses seisund teadmata.

Saksamaa – naaritsat hoitakse erinevates loomaaedades ning neid on taas-asutatud ka loodusesse.

- Taas-asustamise edukus teadmata.
- Taas-asustamise piirkond pole täielikult kaitstud minkide eest...

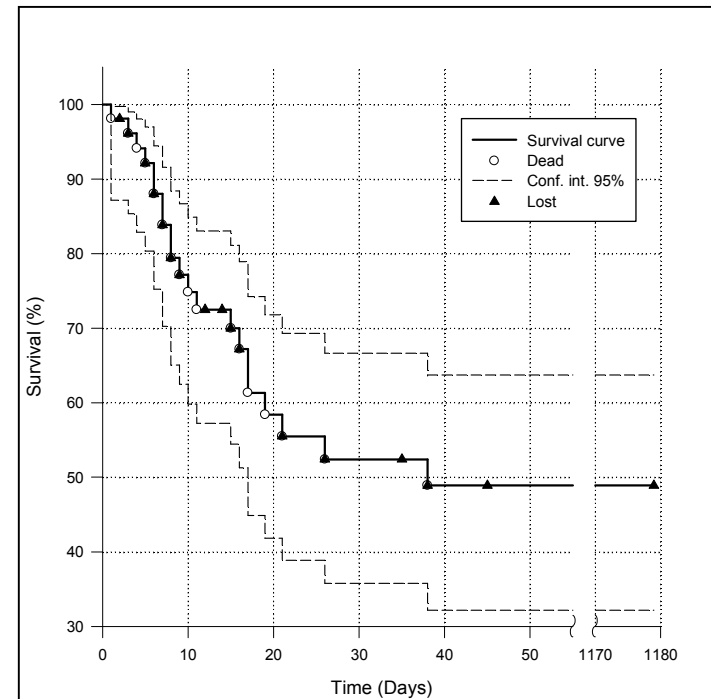
Kõik asurkonnad on kriitiliselt ohustatud!

Naarits ja tema seisund

- Kaitsetegevus Eestis:
 - Tehisasurkond Tallinna loomaaias (100-120 isendit).
 - Aastast 2000 asurkonna rajamine Hiiumaale
 - Kaugus mandrilt on 22 km;
 - Pindala - 1000 km²;
 - 70% saarest on kaetud metsaga;
 - On olemas sobivad elupaigad - jõgesid, ojasid, suuremaid kraave on kokku üle 320 km;
 - Aastast 2010 eeluuringud Saaremaal.

Naarits ja tema seisund

- Esialgsed tulemused Hiiumaal
 - Lahtilastud loomade surevus kohanemisperioodil suhteliselt kõrge (mitte lootusetult);
 - Moodustunud väikene asurkond (20-30 isendit enne sigimisperioodi);
 - Elupaikade kogumahtuvus oluliselt suurem (50-92 isendit);
 - Viimase 2-3 aasta jooksul ei ole asurkond oluliselt kasvanud. Miks?
 - Käitumisprobleemid (isaste agressiivsus)?
 - Elupaigad (kvaliteet, paiknemine)?

Liikide taasasustamine

- **Looduse taastamine** on tänapäevase looduskaitse üks olulisi komponente.
- **Liikide taasasustamine** on üks selle tähtsamaid osasid.
- Taasasutamise programmide/projektide hulk on viimase 20 aasta jooksul hüppeliselt kasvanud.

Taasasustamise teema on atraktiivne ja leiab toetust nii avalikkuse kui poliitikute poolt... kuid,

iga taoline projekt viitab ka seniste looduskaitseliste meetmete puudusele – me ei ole suutunud liiki/asurkonda tema loomulikus elukeskkonnas säilitada.

Mistahes liigi taasasustamine peaks olema viimaseks sammuks tema säilitamisel.

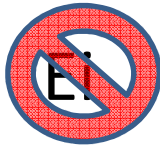
Liikide taasasustamine

- Suurem osa (taas)asustamise projektidest ebaõnnestuvad.
- **Edukus:**
 - Beck et al., 1994 - 11% edukad
 - Fischer & Lindenmayer, 2000 – 27% edukad...
- **Edukuse kriteeriumid:**
 - Pikaajalises perspektiivis – moodustunud elujõuline (???), isepüsiv asurkond.
 - Lühiajalises perspektiivis (taasasustamise käik) – lahtilastud isendite kõrge ellujäämus, sigimine looduses.

Liikide taasasustamine

- Millest sõltub edukus?
 - Selgita välja kõigepealt, miks see liik/asurkond võis välja surra!

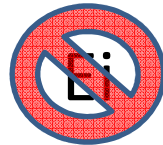
1. Kas on teada, miks liik suri välja?

Jah

2. Kas väljasuremise põhjus on eemaldatud?

Jah

Koosta plan...

Liikide taasasustamine

- Planeerimisel arvesta, et edukus sõltub erinevatest teguritest:
 - Lahtilaskmismeetod (lahti lastud isendite arvukus, päritolu, kohanemise võimaldamine jne...).
 - Tingimused tehiskeskkonnas (kodustumine).
 - Elupaik (kvaliteet, pindala, väikese asurkonna probleemid).
 - Liigi ökoloogia.
 - Sotsiaalne aspekt!

Liikide taastasustamine

- **Näide 1:** ilvese taastasustamine Kesk- ja Lääne-Euroopas – 15 projekti 30 aasta jooksul, õnnestunud on vähesed.
 - Me pole enam kiskjatega harjunud koos elama...

Liikide taasasustamine

- **Näide 2:** kodustumise probleem tehiskeskkonnas.
 - metsloomad on harjunud meiega koos elama ega saa looduses hakkama...

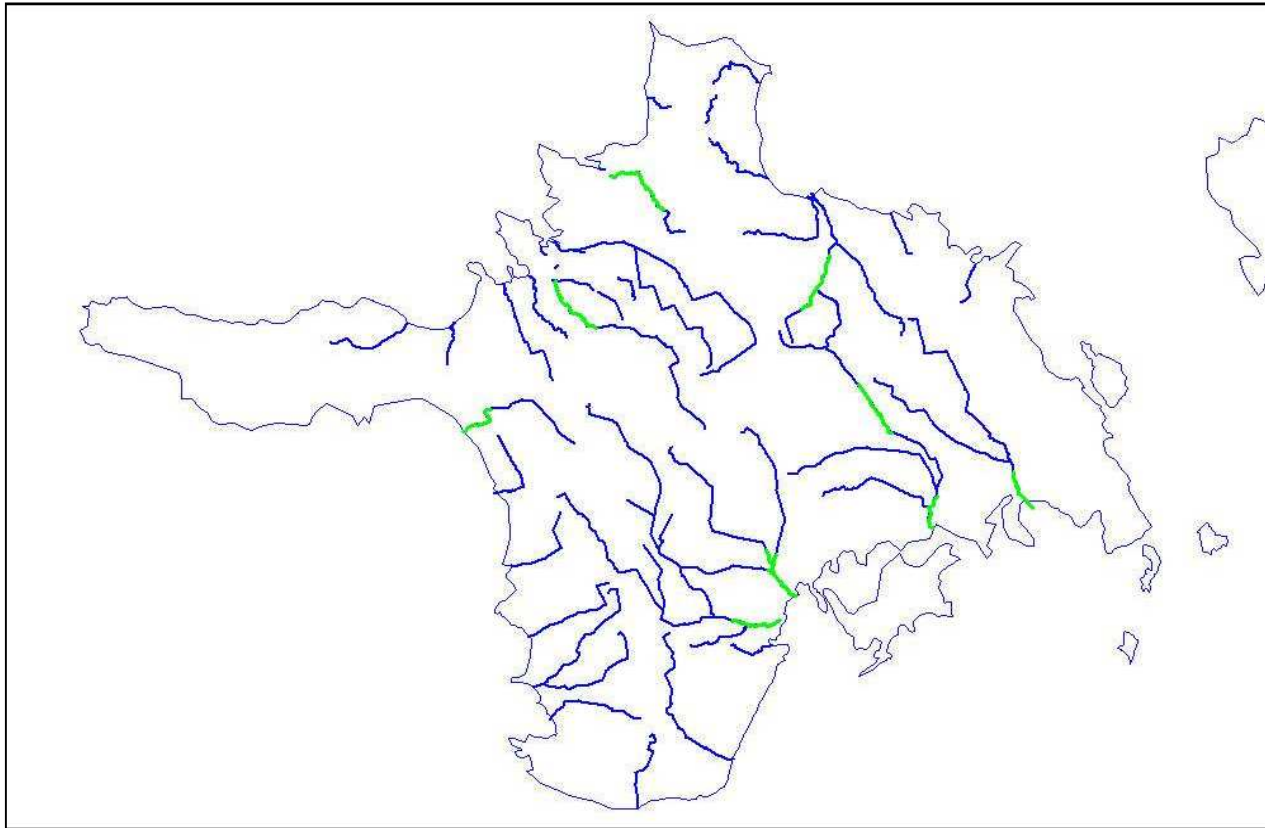

Liikide taasasustamine

- Tähelepanu on pööratud valdavalt **bioloogilistele** ja **tehnilistele** küsimustele, **sotsiaalne** aspekt on leidnud harvem käsitlust.
- IUCN 1998 - sotsiaalne aspekt on vaja tuua taasasustamise projekti/programmi selle algstaadiumis.
- Sotsiaalse faktori mõju võib avalduda:
 - Otsest (konflikt “inimene-loom”, eriti kiskjate ja suuremate loomade puhul).
 - Kaudselt (näiteks piirangud mis kaasnevad vajadusega kaitsta elupaiku).

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Elupaikade seisund:
 - Suurem osa (>250 km) jõgedest ojadest 20. sajandi keskpaiku või juba varem süvendatud (kraavid)

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Suurem osa vooluveekogudes kuuluvad riiklikult korrashoitavate maaparandussüsteemi eesvoolude nimekirja
- Suur setete koormus, vajalik pidev puhastamine mehhaniseeritult

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

Vooluveekogud elupaigana

- Kraavitatud vooluveekogudes tingimused üldjoontes vaeses, elustik samuti vaene:
 - Kalade kudemisränne merest pea kõikidesse jõgedesse-kraavidesse kevadel (karpkalalised, haug), sügisel (meriforell) ja talvel (luts)
 - Kalade arvukus suvel madal (<100 g/10 m), koondunud üksikutesse sügavamatesse kohtadesse
 - Jõevähk levinud vähestel veekogudel (peamiselt Luguse), kokku 10...15 km pikkusel vooluveekogu lõigul

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

Kaitsekorraldus

- Passiivne (seadusandlus):
 - Looduskaitseseadus, Veeseadus, Maaparandusseadus.
 - Naaritsa püsielupaigad.
- Aktiivne: elupaikade taastamine, uuringud.
- Kaitsekorralduslike tegevuste elluviimiseks on koostatud kaitsekorralduskava (2010-2014).

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Püsielupaigad:
 - Luuakse lähtuvalt Looduskaitseseadusest kõigile I kategooria kaitsealustele liikidele.
 - Keskkonnaministri 18. jaanuari 2006. a määrus nr 5 **“Euroopa naaritsa püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri”**
 - Naaritsa püsielupaigad Hiiumaal paiknevad 10 suuremal vooluveekogul, kokku ca 60 km pikkusel lõigul (50 m laiuse kaldaribaga mõlemal kaldal).

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- **Milline on kaitsekord (kuidas mõjutab maaomanikke)?**
- Sarnaneb oma olemuselt kaitseala kaitse-eeskirjale, kehtivad Looduskaitseseadusest tulenevad üldnõuded (näiteks riigi ostueesõigus).
- Kaitse-eeskiri on liigi-spetsiifiline, st. leebem kui kaitsealadel.
 - Metsamajandus:
 - Sihtkaitsevööndis (10 m kaldast) lubatud puittaimestiku raie korraga kuni 30 m pikkusel lõigul, kusjuures lagedaks raiutud alade vahele peab jääma vähemalt 10 m pikkune puittaimestikuga kaetud ala.
 - Lubatud hooldusraied.
 - Piiranguvööndis (10-50 m kaldast) on lubatud uuendusraie 30 m laiuse langina, lank ei tohi paikneda piki kallast.

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

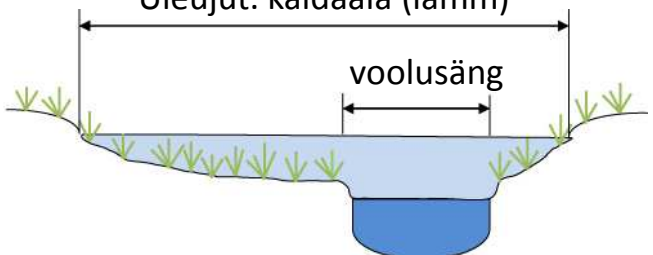
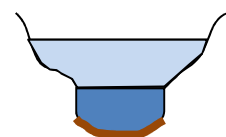
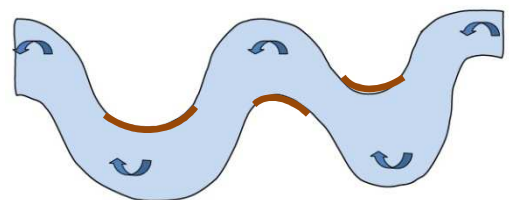
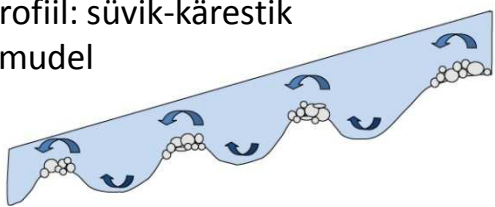
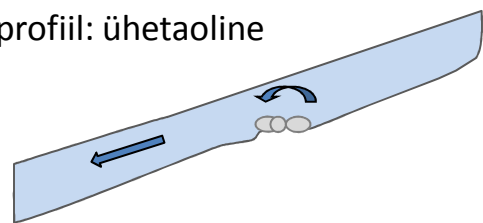
- Piirangud maaparanduse osas:
 - kui kaldal kasvav puittaimestik segab maaparandustööde läbiviimist, võib veekogu ühel kaldal raiuda lagedaks korraga kuni 50 m pikkuse lõigu.
 - setete eemaldamisel eesvoolust ja eesvoolude taastamisel luuakse tingimused veekogu isepuhastusvõime suurenemiseks ning vee-elustiku seisundi paranemiseks;
 - veekogul ei võeta setet ega taastata eesvoole sama aasta jooksul pikemal lõigul kui 2 km.

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Seni ilmnunud probleemid:
 - Erastamise piirang (Maareformi seadus, praeguseks muudetud). Ebavajalik piirang.
 - Riigiostueesõigus (Looduskaitse seadus). Ebavajalik piirang, naaritsa puhul pole rakendatud.
 - Uuendusraie kitsa langina (Püsielupaikade kaitse-eeskiri). Teatud määral vajalik.
 - ???

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

Aktiivne kaitsekorraldus: elupaikade taastamine – miks? jõe ja kraavi erinevused

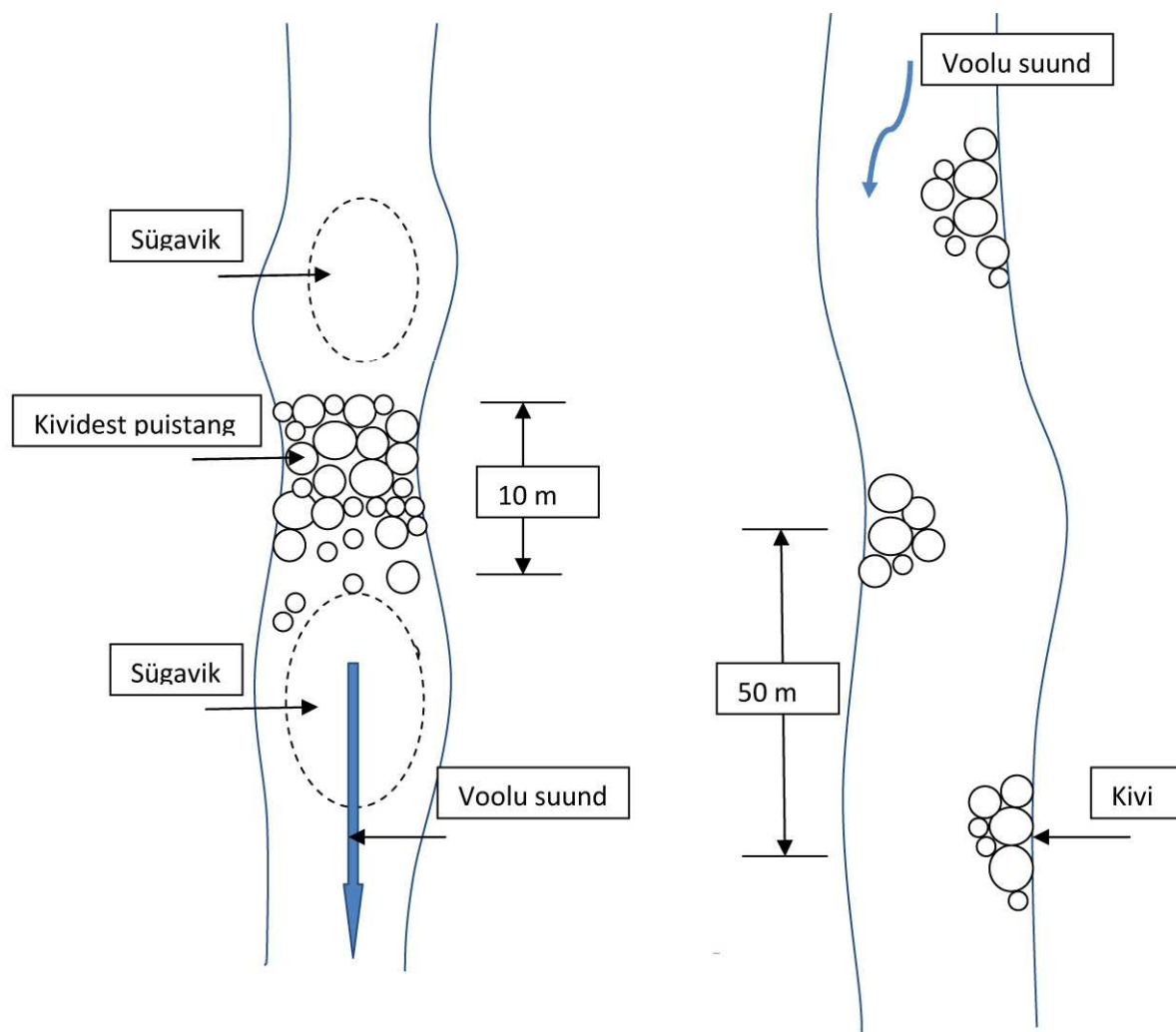
Jõgi	Kraav
Üleujut. kaldaala (lamm) 	Üleujut. kaldaala puudub
Loogelisus, setete kuhjumine käänukohtades/lammil, puhas voolusäng 	Loogete puudumine, setete kuhjumine voolusängi, selle ummistumine
Pikiprofiil: süvik-kärestik mudel 	Pikiprofiil: ühetaoline
1. Füüsikaliste tingimuste <u>suur</u> varieeruvus 2. Isepuhastusvõime 3. Rikkalik elustik	1. Füüsikaliste tingimuste <u>vähene</u> varieeruvus 2. Isepuhastusvõime puudumine 3. Vaene elustik

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

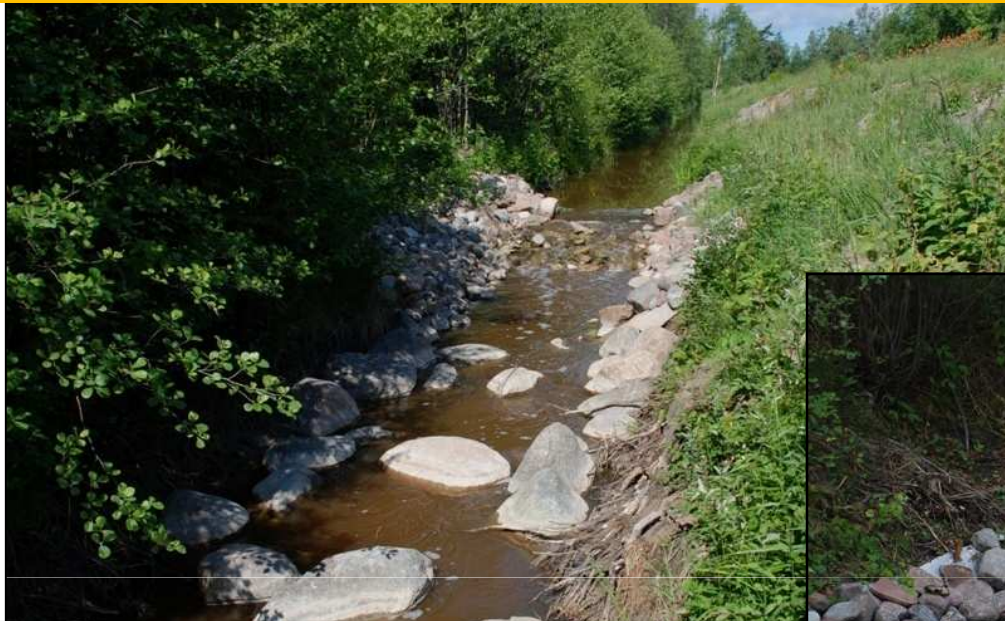
- Elupikade parandamise meetodid:
- **Passiivsed** (häiriva teguri likvideerimine seisundi paranemiseks)
- **Aktiivsed** (rajatiste loomine seisundi parandamiseks)
 - Hooldust nõudvad rajatised (settetiigid)
 - Hooldusvabad rajatised (kivipuisted, lammialad, rajatud süvikud jmt)

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Kivipuisted, kärestikud

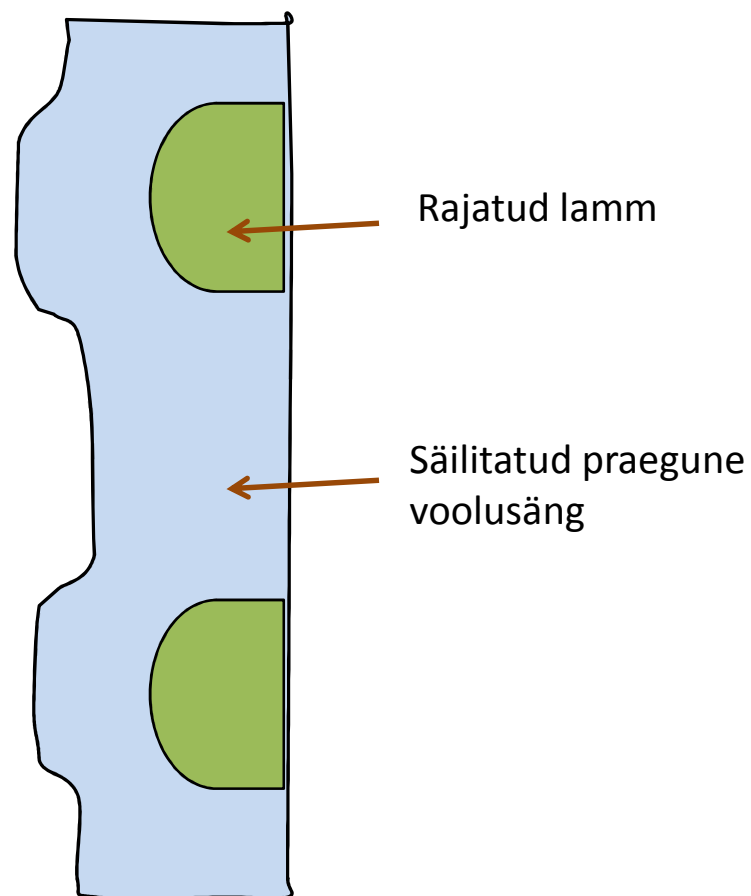
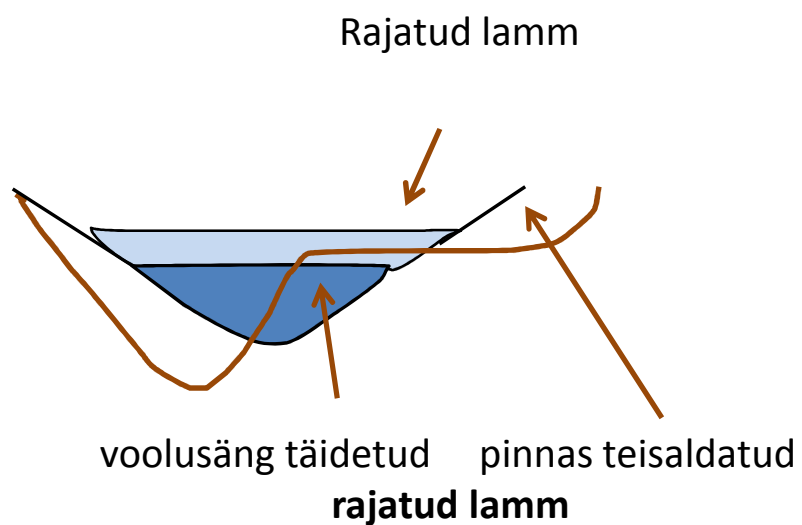

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Lammialad

Naarits Hiiumaal, elupaikade kaitse, maaomanike roll

- Maaomanike huvid:
 - Asukoha valik
 - Objekti tüüp
 - Kaevamistöode korral pinnase tasandamine või äravedu
 - Infrastruktuuride säilitamine ja/või taastamine
- Miks peaks maaomanik olema huvitatud?
 - Veekogu isepuhastusvõime suurenemine
 - Vee-elustiku (kalad-vähid) seisundi paranemine
 - Esteetiline väärtus

Arutelu

- Püsielupaigad
 - Olemasolevad kitsaskohad kaitse-eeskirjas
- Elupaikade parandamine
 - Küsimused?
 - Ideed?